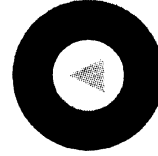

דניאל פרידמן

כך הקימה ישראל את

מדינת פלסטין

הלאומיים ההדדיים, ההסכמים העקרים,
ההחלטות המוטעות | מאז מלחמת ששת הימים,
בכל פעם שישראל ניצבה בפני מספר אפשרויות,
היא הקפידה לבחור באפשרות הגרועה ביותר
עבורה | עכשיו תור אבו-מאזן להרוויח מכך

מיד לאחר מלחמת ששת הימים כינסו מדינות ערב ועידה בחרטום, וקבעו את שלושת הלאוים המפורסמים: לא לש"ל, לא להכרה ולא למשא ומתן עם ישראל. אולם גם לישראל היו לאוים משלה. האחד: לא לחזרה לגבולות '67.

השני: לא להקמת מדינה פלסטינית.

להתנגדות להקמת מדינה פלסטינית היו סיבות כבדות משקל, שלא פגו עד היום. היה בעניין זה קונצנזוס לאומי, שרק בשמאל הרדיקלי חלקו עליו. ארון תחילה בסיבות להתנגדות להקמת המדינה הפלסטינית, ולאחר מכן בדרך שבה נהגה ישראל למעשה, ואשר הובילה, בתהליך שעדיין לא הושלם, להקמת המדינה הזו.

ההתנגדות למדינה פלסטינית

שורה של שיקולים כבדי משקל עמדו בבסיסה של ההתנגדות להקמת מדינה פלסטינית.

שיקול אחד כרוך בבעיית ירושלים: המוסלמים שלטו בארץ ישראל ובירושלים למעלה מאלף שנה, ומעולם לא קבעו את ירושלים כבירתם. השלטון המוסלמי בארץ יש"ר, שהחל עם הכיבוש הערבי במאה השביעית לספירה, נקטע לפרק זמן במסעי הצלב. במהלכם שלטו הצלבנים במשך קרוב ל-100 שנים בירושלים עצמה, וקבעו אותה כבירתם.

כאשר כבש המצביא הכורדי צלאח א'דין את ירושלים מידי הצלבנים, הוא שב לנוהג המוסלמי ונמנע מלקבוע את בירתו בירושלים.

המצב לא השתנה כשכבשה האימפריה העות'מנית את ארץ ישראל ב-1517, ושלטה בארץ 400 שנה. במשך כל התקופה הזו לא הגיעה ירושלים אלא למעלה של בירת מחוז (סנג'ק), שהיה אומנם מחוז "עצמאי", וכלל רק חלק קטן מארץ ישראל. חלקים גדולים אחרים היו בתחומם של מחוזות אחרים: סנג'ק עכו (שכלל את חיפה, צפת, טבריה ונצרת) וסנג'ק שכם.

כשכבשו הבריטים את ארץ ישראל מידי הטורקים ב-1917, שלהי מלחמת העולם הראשונה, קבעו את ירושלים כבירת המדינה, בהמשך למסורת הנוצרית (הדומה בעניין זה למסורת היהודית).

במלחמת העצמאות נשארה השליטה בירושלים המערבית בידי ישראל, ואילו העיר המזרחית נכבשה בידי צבאו של עבדאללה מלך ירדן. ישראל קבעה את בירתה בירושלים, אך ירדן המשיכה במסורת המוסלמית הארוכה, ונמנעה מלהפוך את ירושלים לעיר בירה. רבת עמון (עמאן) הייתה ונשארה בירתה של ירדן.

הסכם עם ירדן ביחס לגדה המערבית היה מחייב לה גיע עימה להסדר לגבי המקומות הקדושים, אך השאלה של הפיכת ירושלים לבירת שתי מדינות לא הייתה מתעוררת,

והמחלוקת הייתה לאיך ערוך פחות חריפה מזו הקיימת עם הפלסטינים. לגביהם הפיכתה של ירושלים לבירתם היא תנאי בל יעבור. וכך, לראשונה בהיסטוריה, אנו עומדים בפני התביעה להפוך את ירושלים לבירתן של שתי מדינות.

היו שיקולים נוספים כבדי משקל להתנגדות למדינה הפלסטינית. היה ברור שהפלסטינים יציגו את מה שהם מכנים "זכות השיבה" בראש סולם עדיפויותיהם, ורשישה כזו מסכנת את קיומה של מדינת ישראל. יתר על כן, קיים חשש, שספק אם גם הסכם עם הפלסטינים (אם יושג) יוכל להפיגו: שהם ידרשו לחזור לגבולות החלוקה, עליה החליט האו"ם בשעתו. גם זו רשישה שאינה רחוקה מדרישה לחי"סול מדינת ישראל.

מהצד האחר, השטח המוקצה לפלסטינים, אם יזכו למדינה, יהיה בהכרח מצומצם, והלחץ שפעילו כלפי ישראל – הן בנוגע לשטח והן בנוגע לקליטת אוכלוסייה – ילך ויגבר.

עוד יש לציין את בעיית הפירוז. מדינות מסכיימות לרוב לפירוז חלק משטחן. ניתן להניח שירדן הייתה מסכימה לפירוז הגדה המערבית אילו נמסרה לה. מבחינת הפלסטינים, פירוז הגדה ורצועת עזה פירושו פירוז מדינתם כולה. גם אם יסכימו, קיים חשש שלא יעמדו בכך.

נוכח שיקולים אלה ניתן היה להניח שישראל תעשה הכל על מנת להגיע להסדר עם ירדן – אך בפועל נעשה ההיפך. למרות ידיעת הנתונים והסכנות עשתה ישראל כל שניתן כדי לחזק את העם הפלסטיני ולהיקלע למצב שבו הברידה היא בין מדינת פלסטין למדינה דו-לאומית.

דין מאחד את העם הפלסטיני

ב-1948 היו הפלסטינים מפורזים במספר מדינות: ירדן, ישראל, מצרים, סוריה ולבנון. השטח שיועד בהחלטת האו"ם למדינת פלסטין התחלק בין ירדן, מצרים (שזכתה ברצועת עזה) וישראל.

קליטתם הטובה ביותר של הפלסטינים הייתה בירדן. בישראל הם זכו באזרחות ובזכויות הצבעה, אך למרבה הצער לא הצלחנו לשלבם ולהביאם להזדהות עם המדינה. אפשר שהדבר היה עולה בירינו ברבות השנים, אולם בינתיים פרצה מלחמת ששת הימים, ששינתה את פני האזור. ישראל כבשה שטחים עצומים, יותר מפי 4 משטחה המקורי.

לראשונה מאז תקופת המנדט היה רוב הציבור הפלסטיני נתון תחת שלטונה של מדינה אחת: ישראל.

ישראל אמנם לא סיפחה את הגדה (מלבד מזרח-ירושלים) והרצועה, והמשפט הישראלי לא חל עליהן, אבל שר הביטחון דאז, משה דיין, פתח את השטח כולו לרווחה, הגבולות נמחקו בפועל, ומי שעבר למשל מירושלים לבית-לחם לא חש כלל שהוא נמצא מחוץ לשטחה הפורמלי של מדינת ישראל.

תחושת המרחב הייתה לישראלים נוחה ונעימה, לפחות

בשנים הראשונות, אך לגבי הפלסטינים הייתה לכך משמעות עמוקה: לראשונה אחרי עשרות שנים התאפשר מפגש נוח ובלתי אמצעי בין תושבי הרצועה, תושבי הגדה וערביי ישראל. הקשר התחזק, ונוצרו גם קשרי נישואים. המשמעות הייתה חיזוק התחושה של עם אחד, עם שאיפות פוליטיות. לכל אלה היו תופעות לוואי: לברואים בנגב הייתה עדנה. מצבם הכלכלי היה טוב מזה של ערביי הגדה והרצועה, והם יכלו לרכוש כלות מאזורים אלה. תוך שנים לא רבות פשטה תופעה של ריבוי נשים, ועימה גידול עצום, המהיר בעולם, באוכלוסיית הברואים בנגב. בנוסף, ישראל התרגלה לכוח עבודה זול מהשטחים. ערביי השטחים למדו להכיר את ישראל, מה ששימש כבוא היום את ארגוני הטרור.

ההתנחלות בשטחים

לאחר מלחמת ששת הימים הבינה ממשלת ישראל היטב את הבעיה שבאחזקת שטחים עם אוכלוסייה ערבית צפופה. יגאל אלון הציע תוכנית שבמסגרתה תחזיק ישראל בשטחים הלא מאוכלסים בגדה, ותחזיר לירדן את השטח המאוכלס, אולם חוסיין מלך ירדן לא היה מוכן לכך, והמשא ומתן עימם נכשל.

על פי ההיגיון של תוכנית אלון היה מקום להתיישבות באזורים שאינם מאוכלסים בצפיפות, ואין בדעת ישראל להחזיר, אולם הסתבר שאין לישראל מדיניות ברורה, ואיש אינו יודע מהם השטחים שאינם מיועדים להתיישבות. שנית, התברר שהשליטה בעניין יצאה מידי ממשלת ישראל. בפסח 1968 שכרה קבוצת יהודים דתיים מלון בחברון, ואחרי החג סירבה לפנות את המקום. אלון, בניגוד לתוכנית שלו עצמו, תמך בהתיישבות הזו, וההתנחלות הזו הביאה להקמתה של קריית ארבע, בלב האוכלוסייה הערבית הצפופה של אזור חברון.

היה זה צעד אחד מרבים שבאו בעקבותיו, כאשר המתנחלים יוזמים והממשלה – ברצון או באי רצון – מאשרת את שנעשה.

במקביל החלה ממשלת גולדה מאיר להפעיל תוכנית התיישבות ברצועת עזה. היה זה איתות לכך שאין כוונה להחזיר את הרצועה למצרים. השאלה מה ייעשה באוכלוסייה הפלסטינית הגדולה שם שנארה פתוחה, ונראה שלאיש לא היה מושג כיצד להתמודד איתה. אולי לא רצו להבין שיש בעיה.

ההתנחלות בשטחים המאוכלסים הכבידה מאוד על השגת הסכם עם ירדן, וגרמה להתחזקות הרגש הלאומי כציבור הפלסטיני, אשר חש שהיהודים דוחקים אותו.

רבין דוחה הסכם עם חוסיין

הקדנציה הראשונה של יצחק רבין בראשות הממשלה החלה ב-1974, לאחר התפטרותה של גולדה מאיר מראש

שות הממשלה בעקבות גל המחאות שלאחר מלחמת יום הכיפורים. באותה שנה החלו ריבויים על הסכמי ביניים עם מצרים וגם עם ירדן.

באוקטובר אותה שנה עמדה להתכנס ועידת פסגה ערבית ברבאט שבמרוקו. חוסיין ביקש להופיע בוועידה, כשבירדו הישג שיאפשר לו לעמוד מול אש"ף ולהראות שהוא זה שמסוגל להגיע להסדר עם ישראל ולזכות בהחזרת שטחים. רעיון אפשרי היה הסכם הפרדה עם ירדן, שיכלול מסירה של יריחו לחוסיין, אבל רבין היה מעוניין בקואליציה עם המפר"ל, שהתנגדה בתוקף למסירת חלקי ארץ ישראל, ודחה את הרעיון.

חוסיין הופיע בידיים ריקות, והוועידה החליטה שאש"ף הוא נציגם הבלעדי של הפלסטינים.

בשנה שלאחר מכן הושג הסכם ביניים בין ישראל למצרים, שכלל נסיגה משטח ניכר בחצי האי סיני והעברתו למצרים. הסכם הפרדה עם ירדן, שהיה מעביר לה את אזור יריחו ונתן לה דריסת רגל בגדה, ירד מהפרק לאור החלטת רבאט ועמדתו של רבין.

הייתה זו השגיאה האסטרטגית החמורה ביותר של ישראל.

כ-20 שנה לאחר מכן, במאי 1994 בקהיר, חתם ראש הממשלה רבין, בתקופת כהונתו השנייה כראש ממשלה, על הסכם עם מנהיג אש"ף יאסר ערפאת. ההסכם, שנכרת בעקבות הסכם אוסלו, נודע בשם "עזה ויריחו תחילה", ובמסגרתו נמסרו לרשות הפלסטינית עזה ויריחו, שבה הוקם לאחר מכן הקווינו הנודע. השאלה אם לא היה עדיף להעביר את יריחו 20 שנה קודם לכן לשליטתה של ירדן נותרה בעינה.

הסכם השלום עם מצרים

במשא ומתן לשלום עם מצרים פגש ראש הממשלה דאז, מנחם בגין, את אנואר סאדאת, המנהיג המוכשר והנבון ביותר במזרח התיכון לאחר בן-גוריון. למרבה הצער, הוא היה בצד השני של המתרס. בהסכם השלום מ-1979 ויתרה ישראל על כל סיני, עד לסנטימטר האחרון, ופינתה את כל יישוביה משם. ה"הישג" הטריטוריאלי היחיד של ישראל היה רצועת עזה שנשארה בידיה. סאדאת שמח להיפטר מהצרה הזאת, ואילו בגין שמח לאמץ אותה אל חיקו.

קצת יותר מ-25 שנה לאחר מכן, בקיץ 2005, נטשה ישראל את הרצועה במסגרת ההתנתקות. השאלה אם לא עדיף היה לדרוש ממצרים לקבל את הרצועה חזרה יחד עם כל החבילה, במקום להפקיר אותה לאחר מכן לשליטת החמאס, נותרה בעינה.

ישראל גם התחייבה בהסכם השלום עם מצרים להקמת רשות נבחרת לפלסטינים, ולהעניק להם אוטונומיה. היה זה צעד דרמטי לקראת הקמת מדינה פלסטינית, אם כי בשלב זה דובר עדיין על שיתוף ירדן במשא ומתן. הסכם האוטונומיה לא יושם על ידי ישראל, ובגין המשיך במדיניות ההתנחלות.

בעקבות זאת פרשו משה דיין ועוזר ויצמן מממשלתו.

שמיר דוחה את הבנות לונדון

לאחר בחירות '84 הוקמה ממשלת ליכוד לאומי, שהושתתה על רוטציה. בשנתיים הראשונות כיהן שמעון פרס בראשות הממשלה, ולאחר מכן נהיה יצחק שמיר ראש הממשלה ופרס החליפו במשרד החוץ.

באפריל 1987 נפגש פרס עם חוסיין, והם הגיעו להבנות על ועידה בינלאומית, שבמסגרתה ינהלו ישראל וירדן משא ומתן להשגת הסכם שלום – שכמוכח היה אמור להתייחס גם לגדה המערבית. פרס ייחס משמעות עצומה להבנות שהושגו. אפשר שאם היו ממשיכים במסלול זה היה הדבר מבטיל לה סכס, אף שאין ודאות בכך. מכל מקום, ראש הממשלה שמיר דחה לחלוטין את העניין, והנושא ירד מהפרק.

האינתיפאדה והסכמי אוסלו

בדצמבר '87, חודשים ספורים לאחר רחייית הבנות לונדון, פרצה האינתיפאדה הראשונה. היא נמשכה שנים, ובצד השלכותיה על ישראל והפלסטינים היה בה כדי לצמצם עד מאוד את שאיפתו של חוסיין לחזור לשטחים, שהפכו לאומניים ומיליטנטיים. נראה היה שהאופציה הירדנית, שהוחמצה כבר בקדנציה הראשונה של רבין, נסגרה.

כך הגיעו פרס ורבין, בקדנציה השנייה שלו, להסכם אוסלו עם ערפאת, אבי הטרור הפלסטיני. ערפאת, שסולק מירדן ב"ספטמבר השחור" וסולק מלבנון במלחמת לבנון הראשונה, חזר למרכז הבמה יחד עם ארגוני הטרור. ישראל הסכימה להקמת מדינה פלסטינית. עקרון היסוד שבו דגלה לאחר מלחמת ששת הימים – ננטש.

לקראת הבאות

מדינת ישראל השתכנעה כי אינה יכולה להמשיך במצב שבו היא שולטת במאות אלפי פלסטינים שאין להם זכויות אזרח, והיו רבים שהבינו זאת מלכתחילה. פתרון על דרך של הקמת מדינה פלסטינית הצטייר בשעתו כפתרון הגרוע והמסוכן ביותר. מבחינת ישראל הוא עותר בגדר פתרון קשה, אלא שלפתע עצים פתרונו קשים ממנו.

באופן מרחף "חזון" המדינה הדרו-לאומית, ומסתבר שגם הפלסטינים לא ממהרים. הזמן שחלף, ואולי מה שעשתה ישראל מאז ששת הימים, לא פעל לטובתה. מנקודת הראות של השאיפות הפלסטיניות, הזמן אולי פעל לטובתם.

ישראל ניצבת שוב בפני החלטה (חוסר מעש או הקפאת המצב הקיים גם הם בגדר החלטה). הניסיון מאז מלחמת ששת הימים לימד כי כאשר ניצבה ישראל בנושא זה בפני מספר אפשרויות, היא הקפידה, כמעט ללא יוצא מהכלל, לבחור באפשרות הגרועה ביותר עבורה. צריך לקוות שאין זה רמז לכאות. ■

**מדינה פלסטינית
הצטיירה כפתרון
המסוכן ביותר.
הוא נותר בגדר
פתרון קשה, אלא
שלפתע עצים
קשים ממנו.
באופן מרחף
"חזון" המדינה
הדרו-לאומית,
והפלסטינים לא
ממהרים. מנקודת
ראותם, הזמן אולי
פעל לטובתם**